

**ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΡΙΤΗ 13 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2023
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

α. Κλήριγκ:

Στη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 1932, στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά η μέθοδος του διακανονισμού «κλήριγκ». Οι διεθνείς συναλλαγές δεν γίνονταν, δηλαδή, με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στο πλαίσιο ειδικών λογαριασμών. Για μια χώρα, όπως η Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή, πέρα από τα αρνητικά, είχε και θετικά στοιχεία.

β. Οργανικός Νόμος του 1900:

Ένα σοβαρό ζήτημα, που αντιμετωπίστηκε με επιτυχία από την πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας, ήταν το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας. Με τον Οργανικό Νόμο του 1900, δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

γ. Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο των Ελλήνων της Ρωσίας:

Ο ξεριζωμός των Ελλήνων της Μικράς Ασίας ευαισθητοποίησε τους Έλληνες της Ρωσίας, οι οποίοι ήδη από το Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο, τον Ιούλιο του 1917 στο Ταϊγάνιο αποφάσισαν την εκλογή Κεντρικού Συμβουλίου για τη δημιουργία ανεξάρτητου Ποντιακού Κράτους, με προσωρινή έδρα την πόλη Ροστόβ.

ΘΕΜΑ Α2

α. Το 1864, με την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα, τα βόρεια σύνορα της χώρας άγγιξαν τον Όλυμπο και τη Μακεδονία. **ΛΑΘΟΣ**

β. Ως θεμελιώδεις αρχές του πολιτικού συστήματος, το αγγλικό κόμμα θεωρούσε το κοινοβουλευτικό αντιπροσωπευτικό σύστημα και τη διάκριση των εξουσιών. **ΣΩΣΤΟ**

γ. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών του 1923 εξέλιπε η κυριότερη πηγή προστριβών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. **ΣΩΣΤΟ**

δ. Την 1η Δεκεμβρίου 1913 κηρύχθηκε και επίσημα η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. **ΣΩΣΤΟ**

ε. Με τη Συνθήκη της Λωζάννης, στις 24 Ιουλίου 1923, ορίστηκε ως σύνορο μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας η γραμμή Αμβρακικού-Παγασπτικού. **ΛΑΘΟΣ**

ΘΕΜΑ Β1

α. Μεγάλα κύματα προσφύγων από την Ήπειρο κατευθύνθηκαν στη Δυτική Στερεά, για να αποφύγουν τα τουρκικά αντίποινα, μετά την καταστολή του κινήματος, το καλοκαίρι του 1821. Πλήθη συνέρρευσαν στο Μεσολόγγι. Τελευταίοι κατέφθασαν οι Σουλιώτες στις αρχές του 1823, μέσω των Ιόνιων νησιών, μετά τη λύση της πολιορκίας του Σουλίου.

Οι Σουλιώτες πρόσφυγες έφτασαν σε μια περίοδο κατά την οποία το Μεσολόγγι, μετά την εκδίωξη των Τούρκων από τη Δυτική Στερεά, είχε πλέον επιβαρυνθεί υπέρβολικά. Οι εγχώριοι δυσφορούσαν έντονα γι' αυτήν τη συνεχή εισροή προσφυγικών πληθυσμών. Για να ανακουφιστεί η πόλη, το Βουλευτικό παραχώρησε στους Σουλιώτες το Ζαπάντι, βορειοδυτικά του Αγρινίου. Οργανωμένες όμως αντιδράσεις των ντόπιων ματαίωσαν τη σχεδιαζόμενη παραχώρηση γης για εγκατάσταση προσφύγων. Παρά την αποτυχία, η απόφαση αυτή αποτελεί την πρώτη ιδέα για αποκατάσταση προσφύγων στα χρόνια του Αγώνα και έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα αξιοποίησης των «εθνικών γαιών», που επρόκειτο να απασχολήσει αργότερα το νεοελληνικό κράτος.

Από τους Ηπειρώτες πρόσφυγες, πρώτοι οι Σουλιώτες πέτυχαν να εκπροσωπηθούν στην Γ' Εθνοσυνέλευση, όπου έθεσαν ως βασικό θέμα την παραχώρηση τόπου για μόνιμη εγκατάσταση.

β. Για τους Σουλιώτες οι αναβολές δεν είχαν ούτε τώρα τέλος. Αποφασίστηκε το 1837 η ίδρυση συνοικισμού τους στο Αντίρριο, η οποία όμως δεν πραγματοποιήθηκε. Σοβαρότερη φαίνεται ότι ήταν η προσπάθεια ίδρυσης ενός συνοικισμού Ηπειρωτών στην Κυλλήνη το 1840. Άλλοι Ηπειρώτες και Σουλιώτες εγκαταστάθηκαν στη Ναύπακτο.

ΘΕΜΑ Β2

Ο Αλέξανδρος Ζαΐμης, έμπειρος πολιτικός, πρώην πρωθυπουργός της Ελλάδας και μετέπειτα Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας, ανέλαβε τα καθήκοντα του στις 18 Σεπτεμβρίου 1906. Η πολιτική ομαλότητα επανήλθε στην ταραγμένη Κρήτη και μια νέα περίοδος δημιουργίας εγκαινιάστηκε. Η οικονομία βελτιώθηκε, η δημόσια διοίκηση αναδιοργανώθηκε και καταβλήθηκε ιδιαίτερη φροντίδα για την οργάνωση της δημόσιας υγείας και της παιδείας.

Το πιο σημαντικό είναι ότι οργανώθηκε για πρώτη φορά η Πολιτοφυλακή της Κρήτης, δηλαδή ο πρώτος στρατός του νησιού (1907), που εξελίχθηκε σε αξιόλογη δύναμη, όπως φάνηκε αργότερα στους Βαλκανικούς πολέμους 1912 - 1913. Η παρουσία των ξένων στρατευμάτων κατέστη πλέον περιττή και οι Μ. Δυνάμεις αποφάσισαν να εκκενώσουν την Κρήτη μέσα σε ένα χρόνο, με μόνη εγγύηση την ασφάλεια των μουσουλμάνων της νήσου. Ένα ευχαριστήριο Ψήφισμα της Κρητικής Βουλής (21 Μαΐου 1908) προς τις Μ. Δυνάμεις ήταν η επίσημη πολιτική πράξη της χειραφέτησης της Κρήτης από την προστασία των Μ. Δυνάμεων. Το νησί έπρεπε πλέον να κινείται με τις δικές του δυνάμεις στη διαχείριση του Κρητικού Ζητήματος.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα.

Στο τέλος του 19ου αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Το κείμενο Α πιστοποιεί πως τα σωματεία έκαναν αρκετές προόδους εκείνα τα χρόνια και σχεδόν όλες οι βιομηχανίες έχουν τις ενώσεις και τις αδελφότητές τους, όμως οι γυναίκες δεν γίνονται δεκτές ως μέλη των σωματείων.

Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία). Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων οδήγησε σ' αυτήν την καθυστέρηση από κοινού με άλλους παράγοντες. Πράγματι, στο κείμενο Α επισημαίνεται πως στην Ελλάδα της εποχής υπάρχουν ελάχιστα καινούργια εργοστάσια. Το ίδιο κείμενο περιγράφει την άθλια κατάσταση που βιώνουν οι εργάτες σ' αυτά: λιγοστά τεχνολογικά μέσα, σχεδόν αποκλειστικά χειρωνακτική εργασία, υπερεργασία 12-14 ωρών, χωρίς επιπλέον αμοιβή ή επιδόματα, μέσα σε ανθυγιεινές συνθήκες. Στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου, σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης. Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλεψε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896). Στο κείμενο Α γίνεται αναφορά στις ελάχιστες απεργιακές κινητοποιήσεις ως το 1909, που συνέβησαν στην πρωτεύουσα, χωρίς ιδιαίτερο αντίκτυπο στην κοινή γνώμη και οι απεργοί θεώρησαν πως τελικά ζημιώθηκαν από αυτές. Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο. Η κατάσταση αυτή κράτησε ως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων.

Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, μιας πόλης με σημαντικό - για τα μέτρα της περιοχής- βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η Φεντερασιόν, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοικτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα. Σύμφωνα και με το κείμενο Β η Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία Θεσσαλονίκης (Φεντερασιόν), μια οργάνωση αποκλειστικά εβραϊκή, ξεκίνησε από τη μικρή πολιτική λέσχη που ίδρυσε ο Αβραάμ Μπεναρόγιας μαζί με λίγους συνεργάτες του κατά τη διάρκεια της επανάστασης των Νεοτούρκων, τον Ιούνιο του 1908. Το όραμα του ιδρυτή της, να αποτελέσει ομοσπονδία σοσιαλιστών εργατών διαφορετικών εθνικοτήτων, παρόλο που δεν καρποφόρησε, κατέστησε την Φεντερασιόν καταλυτικό παράγοντα

δραστηριοποίησης των εργατών της Μακεδονίας και σημείο αναφοράς στην ανάπτυξη του ελληνικού σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος μετά τους βαλκανικούς πολέμους και την προσάρτηση της Μακεδονίας στην Ελλάδα.

Στη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, οι πιέσεις που δέχτηκε η ελληνική κοινωνία, η εμπλοκή της σε διεθνείς υποθέσεις και ο αντίκτυπος της ρωσικής επανάστασης οδήγησαν το εργατικό και το σοσιαλιστικό κίνημα σε ταχύτατη ωρίμανση.

ΘΕΜΑ Δ1

Με αφορμή τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, εκφράστηκαν διαφορετικές απόψεις ως προς τη σκοπιμότητα ή μη της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο.

α. Οι Φιλελεύθεροι τάσσονταν υπέρ της συμμετοχής στον πόλεμο, στο πλευρό της Αντάντ, επειδή προσδοκούσαν ότι με αυτόν τον τρόπο η Ελλάδα θα είχε εδαφικά οφέλη. Σύμφωνα με το κείμενο Α, ο Βενιζέλος πήρε αυτή την απόφαση με γνώμονα τα εθνικά, γεωπολιτικά και κοινωνικά συμφέροντα της χώρας. Από τη μια, ο κίνδυνος αφανισμού του ελληνισμού των νησιών του ανατολικού Αιγαίου και της Μικράς Ασίας, το Μικρασιατικό ζήτημα, δηλαδή η συσσώρευση 150.000 ως 200.000 ομογενών προσφύγων στην Ελλάδα και ο άμεσος κίνδυνος «εξοντώσεως» και αφανισμού του Μικρασιατικού Ελληνισμού από την κυβέρνηση των Νεότουρκων. Από την άλλη, η ευαίσθητη θέση της Ελλάδας στη Μεσόγειο.

Ο βασιλιάς και το Γενικό Επιτελείο είχαν διαφορετική εκτίμηση. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει και το κείμενο Β, ότι δηλαδή ο βασιλιάς αποτέλεσε τον πόλο μιας αντίρροπης διπλωματικής στρατηγικής. Θεωρούσαν ανεύθυνη τη θέση των Φιλελευθέρων, εκτιμώντας ότι η έκβαση του πολέμου ήταν αβέβαιη και θα μπορούσαν να νικήσουν οι Κεντρικές δυνάμεις. Δεδομένης της κυριαρχίας της Αγγλίας στην ανατολική Μεσόγειο, και παρά τους δεσμούς του με τη Γερμανία, ο Κωνσταντίνος δεν μπορούσε να ζητήσει συμμετοχή στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων, γι' αυτό έλαβε θέση υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδας. Οι δεσμοί του βασιλιά με την Γερμανία αποτυπώνονται στο κείμενο Β. Η στενή συγγένεια με την αυτοκρατορική οικογένεια των Χοετζόλλερν (η συζυγός του ήταν η αδερφή του γερμανού αυτοκράτορα), η εξοικείωση με το συγκεντρωτικό πνεύμα της γερμανικής Αυλής και η μαθητεία στη στρατιωτική Ακαδημία του Βερολίνου

(μιλιταριστικό πνεύμα), είχαν συμβάλει στη διαμόρφωση της συντηρητικής νοοτροπίας και στην πεποίθηση υπερίσχυσης των γερμανικών όπλων. Επομένως, συνεχίζοντας το ίδιο κείμενο, επιβεβαιώνει την πεποίθησή του για τήρηση αυστηρής ουδετερότητας της χώρας στον πόλεμο με την αιτιολογία πως αποτελεί την λιγότερο ριψοκίνδυνη επιλογή της χώρας, έστω και αν θυσιάζονταν πιθανά οφέλη.

Η εμμονή του Κωνσταντίνου στη θέση αυτή, τον οδήγησε να δράσει με τρόπο που υπέσκαπτε τα θεμέλια του πολιτικού συστήματος. Ο βασιλιάς, ανέπτυξε μυστική διπλωματία εν αγνοία της κυβέρνησης, καταφεύγοντας ακόμη και σε παράνομα μέσα (π.χ. παράδοση απόρρητων διπλωματικών εγγράφων στους Γερμανούς.) Το 1915 προκάλεσε δύο φορές την παραίτηση της κυβέρνησης.

β. Στις εκλογές που προκηρύχθηκαν μετά τη δεύτερη παραίτηση του Βενιζέλου, δεν συμμετείχαν οι Φιλελεύθεροι, καθώς θεωρούσαν την ενέργεια του βασιλιά ως παραβίαση του συντάγματος. Προς επίρρωση του γεγονότος, το κείμενο Γ επισημαίνει πως οι εκλογές προκηρύχθηκαν για τον Δεκέμβριο του 1915, ενώ οι Φιλελεύθεροι και η συντηρητική πλειοψηφία του εκλογικού σώματος απείχαν, με αποτέλεσμα η νεοεκλεγμένη κυβέρνηση να μην έχει τη λαϊκή υποστήριξη.

Εκδηλώσεις βίας και φανατισμού δημιούργησαν χάσμα ανάμεσα στις δύο παρατάξεις και κυριάρχησε το μίσος. Όποιος ήταν κατά του πολέμου, κινούσε αμέσως την υποψία στους Βενιζελικούς, ότι ήταν κατά της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, κατά των εθνικών συμφερόντων. Οι Αντιβενιζελικοί έβλεπαν στο πρόσωπο των Βενιζελικών βίαιους πράκτορες της Αντάντ, που μάχονταν τον βασιλιά, κατέστρεφαν την ενότητα του έθνους και έθεταν σε κίνδυνο το κράτος. Τα δύο κόμματα διέφεραν όλο και λιγότερο μεταξύ τους στην πολιτική πρακτική και την προπαγάνδα, παράλληλα όμως όλο και περισσότερο ενισχυόταν ο διπολισμός. Το κείμενο Γ πιστοποιεί πως οι σχέσεις του Βενιζέλου και των Φιλελευθέρων με τον Κωνσταντίνο και τους βασιλικούς χειροτέρευαν όλο και περισσότερο, καθώς η κάθε πλευρά ακολουθούσε όλο και πιο σκληρή γραμμή. Στα μέσα του 1916 το Κοινοβούλιο χάθηκε ουσιαστικά από το προσκήνιο. Το κλίμα της εποχής επέτρεψε να συμμετάσχουν στη διαμάχη και στρατιωτικοί, οι οποίοι δημιούργησαν δύο οργανώσεις αντίθετες μεταξύ τους, ανάλογα με το αν τα συμφέροντα κάθε ομάδας εξυπηρετούνταν από τον πόλεμο ή την ουδετερότητα. Πράγματι, στο κείμενο Γ γίνεται έκδηλα φανερό το κλίμα Δικασμού, αφού το φθινόπωρο του 1916 η Ελλάδα βρέθηκε στο χείλος ενός

εμφυλίου πολέμου με τον Βενιζέλο να έχει αποσυρθεί στην Κρήτη. Ταυτόχρονα, τονίζεται η επέμβαση των βενιζελικών αξιωματικών του στρατού που συγκρότησαν μια μυστική οργάνωση, την Εθνική Άμυνα, με έδρα τη Θεσσαλονίκη και είχε στόχο να ανατρέψει τον βασιλιά και να επαναφέρει την κυβέρνηση του Ιουνίου 1915 (πριν τη δεύτερη παραίτηση του Βενιζέλου).

Στις 26 Σεπτεμβρίου ο Βενιζέλος συγκρότησε δική του κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη, στοιχείο που επαληθεύεται από το κείμενο Γ : στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1916 ο Βενιζέλος έφτασε στη Θεσσαλονίκη και σχημάτισε «προσωρινή» κυβέρνηση. Η Ελλάδα είχε πια δύο αντίπαλες κυβερνήσεις.

Ο εθνικός διχασμός έφτασε στο αποκορύφωμά του με την απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου και τη δολοφονία του Ίωνος Δραγούμη, το 1920.

- ❖ Με υπογράμμιση επισημαίνονται τα στοιχεία των παραθεμάτων
- ❖ *Οι απαντήσεις είναι ενδεικτικές και εναπόκεινται στην κρίση των μαθητών*

Επιμέλεια: Άρης Τσιαντόπουλος